

พัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดมหาสารคาม กรณีศึกษา เรือนแถวไม้ (เรือนค้าขายไม้) ถนนนครสวรรค์ จังหวัดมหาสารคาม

The Architectural Forming Development in the municipality area of Mahasarakham Province A case Study of Wood Built Row House (Wooden Shop House) Nakhonsawan Road, Mahasarakham Province.

รังสิทธิ์ ตันสุชี¹

Rangsit Tunsukee¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายในการเก็บข้อมูลรูปแบบทางกายภาพ และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนแถวไม้ในจังหวัดมหาสารคาม และเพื่อทราบพัฒนาการรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายไม้ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งกำลังจะสูญหายไปในปัจจุบันโดยไม่หลงเหลืออดีตไว้ให้คนรุ่นหลังได้ภูมิใจ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการการเก็บข้อมูลทั้งระดับข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิโดยการลงพื้นที่สำรวจ และการรังวัด สัมภาษณ์ และจัดทำแบบแผนผังอาคาร โดยกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาเป็นเรือนแถวไม้บริเวณพื้นที่ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม จำนวน 7 หลัง มาทำการจัดกลุ่มข้อมูล ในการเปรียบเทียบผังพื้น ในแต่ละหมวดหมู่ วิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลที่ได้อาจจากการสัมภาษณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาโดยสรุป เรือนแถวไม้ เป็นเรือนที่มีพัฒนาการต่อมาจากตึกดิน และการเกิดของเรือนแถวไม้ ได้เติบโตและมีจำนวนมากพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของตลาดของเมืองมหาสารคาม ตามช่วงเวลา และความเจริญจากการค้าของเมือง การจัดกลุ่มประเภทเรือนแถวไม้ที่เกิดขึ้นได้ออกเป็นสองลักษณะได้แก่ 1. เรือนแถวไม้ ที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2476 -2496 มีลักษณะเรือนหลังคาจั่วและมะนิลา 2. เรือนแถวไม้ที่เกิดขึ้นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นเรือนแถวไม้ประยุกต์ จากเรือนแถวดั้งเดิม และเรือนอยู่อาศัยปรับเปลี่ยนเป็นเรือนแถวไม้เพื่อการพาณิชย์ ซึ่งมีลักษณะของการใช้พื้นที่ ที่แตกต่างกันในเรือนทั้ง 2 กลุ่ม และมีเทคนิคในการแก้ปัญหาในการใช้พื้นที่ภายในอาคารในด้านการระบายอากาศภายในอาคาร ลักษณะการเข้าใช้พื้นที่ภายในอาคาร สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการอยู่อาศัยและกิจกรรมที่เปลี่ยนไปตามช่วงเวลา ในการจัดเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ได้ จัดเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งแผนผังทางสถาปัตยกรรม หุ่นจำลอง รวมถึงกระบวนการการเก็บข้อมูลช่วยในการกระตุ้นให้เจ้าของเรือนตระหนักถึงคุณค่าของเรือนแถวไม้ที่มีอยู่ต่อไปได้

คำสำคัญ : เรือนแถวไม้, เรือนค้าขาย, อาคารพาณิชย์, พัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรม

Abstract

The objective of this research is on informative collection of wood built row houses' physical characteristic and architectural formation in Mahasarakham province. Architectural forming development of shop house is also identified. In general, these houses have been disappeared in the present time in which would leave non-pride of historical memory for future generations.

¹ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Lecturer, Faculty of Architecture Urban and Creative arts, Mahasarakham University

This research is classified as a qualitative research by collecting information in both primary and secondary data level. Site survey and measurement, interviewing and architectural drawing have been done targeted on 7 units of wood built row house located in the area of Nakornsawan road, Mahasarakham province. Surveyed floor plans of the buildings have been elaborately compared and categorized into informative ordering and analyzed with related documents and the interview data.

Results of the study showed that wood built row house has been developed from clay building and it is relatively grown with the main Mahasarakham city market. Characteristics of wood built row house can be divided into 2 types as follows; (1) wood built row house (B.E. 2476-2496) with gabled and hip roof and (2) applied traditional wood built row houses have been transformed using for commercial (shop house) and functional usage reasons (after B.E. 2500). Furthermore, there is a solution technique of internal space arrangement for natural ventilation and accessibility in which inside buildings' activities and living characteristics can be seen reflected with different period of time. Finally, architectural information of wood built row house was collected in various ways such as building layout, model as well as informative collecting process that would help in motivating house owners to be aware of value of their wood built row house.

Keywords: Wood Built Row House, Wooden Shop House, Commercial building, Architectural Forming Development

บทนำ

เมืองมหาสารคาม ปรากฏตามพงศาวดารอีสานว่า โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเมื่อปีฉลู สัปตศก จุลศักราช 1227 (พ.ศ.2408) ในรัชกาลที่ 4 โดยพระขัติยวงศา (สาร) เจ้าเมืองร้อยเอ็ด มีบอกกราบทูลขอตั้งบ้านลาดกุดยางใหญ่ เป็นเมืองมหาสารคาม ให้ท้าวมหาไชย (กวด) บุตรอุปฮาด (สิงห์) เมืองร้อยเอ็ดเป็นพระเจริญราชเดชวรเชษฐขัติยวงศ์ เจ้าเมืองมหาสารคามคนแรก โดยตั้งที่ทำการเมืองตรงหนองกระทุ่ม ด้านเหนือของวัดโพธิ์ศรีปัจจุบัน (เดิม วิภาคย์พจนกิจ, 2557: 187) เมืองมหาสารคามในระยะแรกที่มีศูนย์กลางความเจริญตั้งแต่บริเวณคุ้มวัดอภิสิทธิ์ จนถึงบริเวณหนองกระทุ่มและคุ้มวัดมหาชัย บริเวณหนองกระทุ่มทางทิศเหนือเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ คุ้มเจ้าเมือง ร้านค้า บ้านเรือนราษฎรและตลาด คุ้มเจ้าเมืองในระยะแรกตั้งอยู่บริเวณทางทิศตะวันตกของหนองกระทุ่ม ใกล้กับห้วยคะคาง ส่วนราษฎรตั้งบ้านเรือนทำด้วยไม้รวมอยู่กันเป็นคุ้มร้านค้าตั้งอยู่หนาแน่นบริเวณสองฝั่งถนนจากหน้าวัดโพธิ์ศรี ไปยังถนนนครสวรรค์ คือถนนเจริญราชเดช ร้านค้าเหล่านี้ทำด้วยดินเหนียวหรือที่เรียกกันว่า ดึกดิน (ทวิศิลป์ สืบวัฒนะ, 2537)

เมืองมหาสารคามมีพัฒนาการที่ผ่านมาราว 150 ปี การพัฒนาของเมืองมหาสารคาม มีความเจริญทางการค้าโดยมีถนนนครสวรรค์ เป็นถนนสายหลักในการเติบโตของเมือง ดังจะเห็นได้จากเรือนร้านค้าที่เกิดขึ้นมากมายผ่านลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ของเมืองมหาสารคาม โดยลักษณะเรือนร้านค้าที่เกิดขึ้นมีทั้งอาคารที่สร้างจากดิน พัฒนาเป็นอาคารพาณิชย์ที่ทำด้วยไม้ และเป็นอาคารคอนกรีต ตามลำดับ

จากสภาพปัจจุบัน เรือนค้าขายที่ทำด้วยไม้ซึ่งเป็นตัวแทนความเจริญทางการค้าของเมืองมหาสารคามในช่วงเวลาหนึ่ง พบว่าคงเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อย ในการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้สอยภายในอาคารและรูปแบบของอาคารเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ชีวิตของชุมชนเมืองมหาสารคาม

ดังนั้นในการเรียนรู้ภูมิปัญญาในการก่อสร้างและศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายไม้ ถนนนครสวรรค์ จังหวัดมหาสารคามจึงมุ่งเน้นที่จะเก็บบันทึกรูปแบบเรือนค้าขายไม้ ศึกษาถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนแถวไม้ และสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและอนุรักษ์ถึงภูมิปัญญาเชิงสกุลช่างในงานสถาปัตยกรรมเรือนค้าขายไม้ไว้ให้ต่ออนุชนรุ่นต่อไปได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลของเรือนแถวไม้ที่กำลังจะสูญหายในปัจจุบัน
2. เพื่อทราบถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถวไม้ ในจังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการทราบถึงพัฒนาการรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ในจังหวัดมหาสารคาม

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำข้อมูลเปรียบเทียบวิเคราะห์โดยแบ่งเป็น

1. การศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม โดยศึกษาถึง ความเป็นมา ประวัติโดยรวมของเมือง ลักษณะ การตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการอยู่อาศัย ลำดับการพัฒนาการของ เมืองมหาสารคาม

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยศึกษารูปแบบและ ขนาดการใช้พื้นที่ ความสัมพันธ์ในการใช้พื้นที่ภายในอาคาร และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และระบบการใช้พื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร

3. การสัมภาษณ์ ในด้านประวัติเรือน ความเป็นมา ของเรือน วิธีการดำรงชีวิตในอดีตการใช้งานปัจจุบัน ความเชื่อ ในการอยู่อาศัย

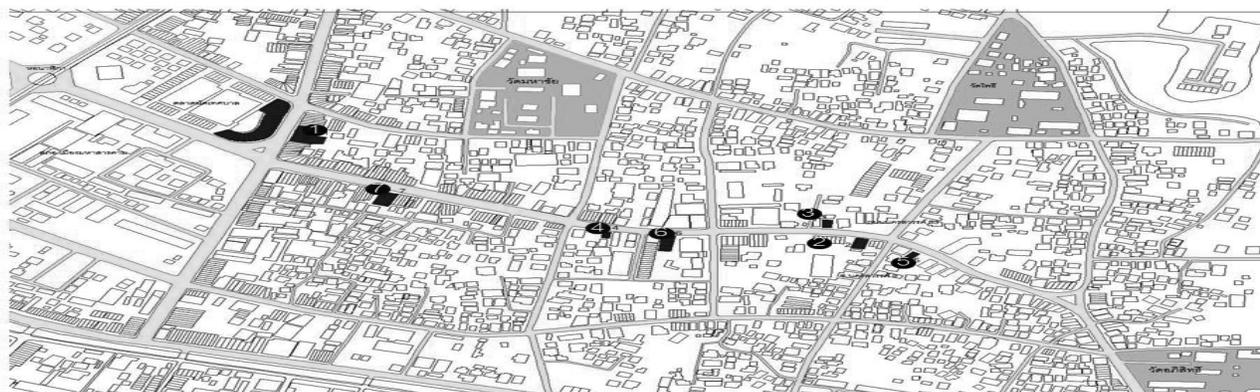
4. การจัดกลุ่มข้อมูล โดยนำข้อมูลมาแยกแยะ เปรียบเทียบ จัดกลุ่ม โดยแบ่งเป็นข้อมูลลักษณะสภาพแวดล้อม

กายภาพของเมือง และการตั้งถิ่นฐาน ข้อมูลขนาด รูปแบบ ของ พื้นที่ใช้สอย และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่การศึกษาเปรียบเทียบ ข้อมูลในแต่หมวดหมู่ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อทราบถึงมูลเหตุในด้านต่างๆ

6. การสรุปผลโดยอธิบายและสรุปรวบรวมยอดผลการ ศึกษา

การศึกษาคั้งนี้เรือนที่นำมาทำการศึกษาเรือนแถวไม้ จำนวน 7 หลัง โดยคัดเลือกจากเกณฑ์เบื้องต้น ได้แก่ เป็นเรือน ค้ำขาย อายุเรือน 50 ปีขึ้นไป มีลักษณะ 2 ชั้น มีสองคูหาขึ้นไป และมีระเบียงชั้นบนยื่นจากตัวอาคาร วัสดุโครงสร้างไม้เป็นหลัก และเจ้าของเรือนอนุญาตให้เข้าไปเก็บข้อมูลเชิงลึกได้ และการ บันทึกภาพพื้นที่ภายในอาคารได้ (ภาพที่ 1 และ 2)

ภาพที่ 1 แสดงตำแหน่งอาคารที่ทำการศึกษา

1 บ้านเลขที่ 100 ถนนวรุบุตร

2 บ้านเลขที่ 620 ถนนนครสวรรค์

3 บ้านเลขที่ 566/1 ถนนนครสวรรค์

4 บ้านเลขที่ 556/1 ถนนแจ้งสนิท

5 บ้านเลขที่ 556/1 ถนนแจ้งสนิท

6 บ้านเลขที่ 1302 ถนนนครสวรรค์

7 บ้านเลขที่ 10/2 ถนนมหาชัยคำริ

ภาพที่ 2 แสดงอาคารที่ทำการศึกษา

ผลการศึกษา

พัฒนาการโดยรวมของเรือนค้าขายในเมืองมหาสารคาม

จากลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองมหาสารคามที่เริ่มตั้งเมืองมหาสารคามในปี พ.ศ.2408 และมีการเกิดชุมชนหนาแน่นในช่วงแรกบริเวณกุดนางโย (ประกาศดอนอ่อนสา,2555) โดยลักษณะการตั้งเรือนมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามแนวยาวขนานกับแนวถนน สายหลัก เป็นการตั้งถิ่นฐานลักษณะหมู่บ้านแบบตามยาว (Linear Village) การเติบโตของเมืองและการค้าของเมืองมหาสารคาม มีการเติบโตพร้อมกับองค์ประกอบของเมืองที่สำคัญและส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ ตลาด ตลาดที่สำคัญ ที่เกิดขึ้นในตัวเมืองมหาสารคามเมื่อพิจารณาเทียบกับช่วงเวลาในการสร้างเรือนร้านค้า จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยจากพิพิธภัณฑสถานเมืองมหาสารคาม (2551) ได้อธิบายถึงช่วงเวลาในการตั้งตลาดในตัวเมืองมหาสารคามออกเป็น 4 ช่วง ได้แก่ 1.ช่วงตลาดสี่กั๊ก ก่อน พ.ศ. 2447 ปรากฏอาคารพาณิชย์เป็นลักษณะตึกดินหลายสิบคูหา 2. ช่วงเวลาตลาดเจริญ พ.ศ.2459 เป็นช่วงเวลา

ที่ชาวจีนสร้างเรือนร้านค้าจำนวนมาก 3. ช่วงเวลาตลาดของเรา พ.ศ. 2478 เกิดอาคารร้านค้าขายที่ทำด้วยไม้สามารถปรับเปลี่ยนตามวิทยาการก่อสร้าง สอดคล้องกับการสอบถามปีการก่อสร้างของกรณีศึกษาเรือนแถวไม้ซึ่งเรือนแถวไม้เพื่อการพาณิชย์เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สอดคล้องกับช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงของตลาด (กรณีศึกษา บ้านเลขที่ 100 ตรงข้ามกับตลาดเทศบาล สร้างราว พ.ศ. 2476 และบ้านศิริมงคล เลขที่ 606 สร้างราวพ.ศ.2486) 4.ช่วงเวลาตลาดสดเทศบาล พ.ศ. 2505 ช่วงเริ่มการเกิดขึ้นอาคารพาณิชย์คอนกรีต และการปรับจากเรือนอยู่อาศัยเป็นเรือนร้านค้า (เช่น เรือนนาย มนูญศรีสารคาม เลขที่ 556 /1 สร้างราวปี 2498-2501 กรณีศึกษาที่ 3 บ้านเลขที่ 507 บริเวณตรงข้ามโฮงเจ้าเมืองคนที่ 2 สร้างราว พ.ศ.2503 และเรือนเลขที่ 620 สร้างราวปี 2508 ตามลำดับ)

รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

การศึกษาข้อมูลและการรังวัดในเบื้องต้น โดยนิสิตสาขาสถาปัตยกรรมภายในตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2551 – 2556 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดของกรณีศึกษา เรือนแถวไม้ จ.มหาสารคาม

ตารางแสดงขนาดและประเภทของเรือนแถวไม้

กรณีศึกษาที่	ปีที่สร้าง	จำนวนคูหา	ความกว้าง/คูหา	ความยาว/คูหา	ขนาดพื้นที่รวม		ความสูงอาคาร		หมายเหตุ
					พื้นที่ชั้นที่ 1	พื้นที่ชั้นที่ 2	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	
1. บ้านเลขที่ 100 (ร้านขายปุ๋ยตรงข้ามตลาด)	พ.ศ. 2476	9คูหา (2คูหา/เจ้าของ)	3.00 เมตร	19.70 เมตร (ส่วนทางเดินร่วม)	พื้นที่ชั้นที่ 1	140.44 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	3.00 เมตร	พื้นที่รวมส่วนเก็บของด้านหลัง slope
					พื้นที่ชั้นที่ 2	90.33 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	3.40 เมตร	
					พื้นที่รวม	230.77 ตร.ม.	ความสูงระดับหลังคา	2.00 เมตร	
2.บ้านเลขที่ 620 บ้านตรงโฮงเจ้าเมืองหลังที่ 2	พ.ศ.2508-2509	3 คูหา	3.60 เมตร	25.60 เมตร	พื้นที่ชั้นที่ 1	283.80 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	3.00 เมตร	slope
					พื้นที่ชั้นที่ 2	257.40 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	2.70 เมตร	
					พื้นที่รวม	541.20 ตร.ม.	ความสูงระดับหลังคา	1.10 เมตร	
3.บ้านเลขที่507 บ้านตรงข้ามโฮงเจ้าเมืองหลังที่2	พ.ศ.2503	3 คูหา	2.80 เมตร	8.40 เมตร	พื้นที่ชั้นที่ 1	99.76 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	3.20 เมตร	slope
					พื้นที่ชั้นที่ 2	73.98 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	3.00 เมตร	
					พื้นที่รวม	173.74 ตร.ม.	ความสูงระดับหลังคา	2.00 เมตร	
4.บ้านเลขที่ 556/1 บ้านนายมนูญ ศรีสารคาม	พ.ศ.2498-2501	2 คูหา	3.50 เมตร	9.80 เมตร	พื้นที่ชั้นที่ 1	68.60 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	3.00 เมตร	slope (หลังคาทรงจั่ว)
					พื้นที่ชั้นที่ 2	46.55 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	3.00 เมตร	
					พื้นที่รวม	115.15 ตร.ม.	ความสูงระดับหลังคา	1.00 เมตร	
5.บ้านเลขที่ 14/42 ร้านส้มตำทองดี	พ.ศ.2490	2 คูหา	3.15 เมตร	10.60 เมตร	พื้นที่ชั้นที่ 1	63.61 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	2.70 เมตร	slope (หลังคาทรงจั่ว+ปีกนก)
					พื้นที่ชั้นที่ 2	40.72 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	2.50 เมตร	
					พื้นที่รวม	104.33 ตร.ม.	ความสูงระดับหลังคา	1.30 เมตร	
6.บ้านเลขที่ 606 บ้านศิริมงคล	พ.ศ.2486-2496	4 คูหา	3.20 เมตร	19.50 เมตร	พื้นที่ชั้นที่ 1	228.00ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	3.60 เมตร	หลังคา ะมะนิลา slope
					พื้นที่ชั้นที่ 2	240.00ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	3.80 เมตร	
					พื้นที่รวม	468.00ตร.ม.	ความสูงระดับหลังคา	3.00 เมตร	
7.บ้านเลขที่ 1302 บ้านสุริยนต์พาณิชย์		3 คูหา	3.00 เมตร	15.70 เมตร	พื้นที่ชั้นที่ 1	147.60 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้น1-2	3.50 เมตร	เจ้าของบ้านไม่อยู่ (ใช้ข้อมูลการรังวัดปี2554) หลังคาจั่ว (อดีตเป็นมะนิลาหลัง slope
					พื้นที่ชั้นที่ 2	130.50 ตร.ม.	ระดับพื้นที่ชั้นที่2-เพดาน	3.50 เมตร	
					พื้นที่รวม	51.30 ตร.ม.	ความสูงระดับหลังคา	2.50 เมตร	
					พื้นที่รวม	329.40 ตร.ม.	ระดับความสูงห้องใต้หลังคา	2.50 เมตร	

ลักษณะของเรือนแถวไม้บริเวณถนนนครสวรรค์ เป็น เรือนแถวมีจำนวนคูหา อยู่ 4 รูปแบบ ประกอบด้วย เรือนแบบ 2 คูหา เรือนแบบ 3 คูหา เรือนแบบ 4 คูหา และเรือนแบบ 9 คูหา ขนาดความกว้างของแต่ละคูหาสามารถสะท้อนให้เห็นถึง ขนาดของช่วงเสาที่นิยมในการก่อสร้างและศักยภาพการรับน้ำหนักของโครงสร้างไม้ ที่ก่อสร้างในอดีตพบว่าขนาดความกว้างของเรือนแถวไม้อยู่ในช่วง 3.00-3.60 เมตร และช่วงความลึกของอาคารอยู่ในช่วง 9.80-25.60 เมตร ความสูงของเรือนชั้น 1 ถึงชั้นสอง อยู่ในช่วง 3.00 -3.60 เมตร ความสูงของเรือนชั้นที่ 2 ถึงใต้คานรับหลังคา อยู่ในช่วง 2.70 -3.80 เมตร

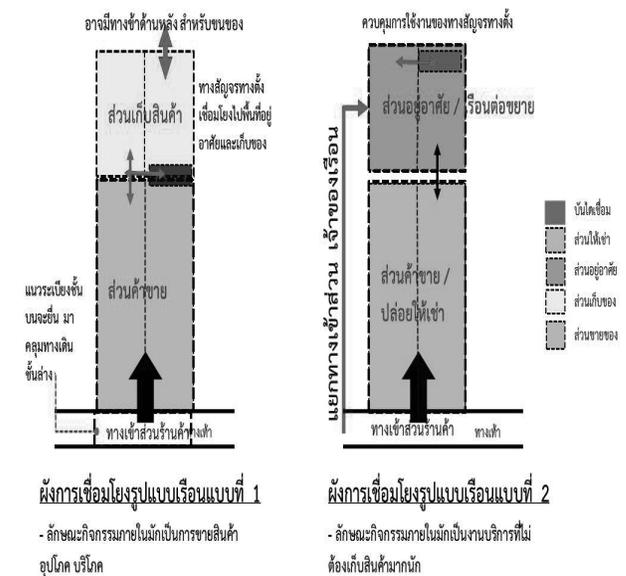
รูปแบบสถาปัตยกรรมของเรือนแถวไม้ ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคามและความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยเรือน

เรือนแถวไม้ ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม สามารถจัดรูปแบบของเรือนเป็นสองกลุ่มตามช่วงระยะเวลาการก่อสร้างได้แก่

กลุ่มเรือนที่ 1 กลุ่มเรือนที่สร้างในช่วง พ.ศ. 2476-2496

เป็นกลุ่มเรือนค้าขายไม้ที่ปลูกขึ้นเพื่อการพาณิชย์โดยตรง เป็นเรือนมีพัฒนาการต่อจากตึกดินมีลักษณะที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ 2 ชั้น โครงสร้างเป็นผนังไม้ชั้นล่าง และพื้นที่ส่วนด้านหลังและชั้นบนของอาคารไว้สำหรับเก็บสินค้าเป็นหลัก ลักษณะเรือนที่พบและมีลักษณะร่วมกัน ได้แก่ ตัวเรือนมีระเบียบด้านหน้า มีเสารับจากระเบียงลงมาพื้นชั้นล่าง พื้นที่ทาง

เดินด้านล่างใช้ทางเดินร่วมกับห้องแถวอื่นในลักษณะเป็นอาเขต โดยผลิกระยะการใช้งานเข้ามาด้านในอาคาร (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 แสดงผังการเชื่อมโยงพื้นที่ภายในอาคารกับภายนอกของเรือนแบบที่ 1

ลักษณะหลังคาของอาคาร ลักษณะของหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วและมะนิลา โดยส่วนใหญ่เป็นหลังคามะนิลา (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ภาพเรือนเลขที่ 1302 ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม ในปี 2551 (บน)และภาพเรือนหลังเดียวกันในปี 2556 (ล่าง)

รูปแบบความสัมพันธ์การจัดพื้นที่ใช้สอยเรือนร้านค้ากลุ่มที่ 1 มีการจัดสินค้า และเครื่องเรือน ในการอยู่อาศัย ในส่วนหน้าของเรือน และพื้นที่ด้านหลังเป็นพื้นที่เก็บสินค้า ส่วนชั้นบนใช้สำหรับอยู่อาศัยและเก็บสินค้า และมีบางหลังที่สามารถใช้พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคา

ลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มเรือนที่ 1 ประกอบด้วย

ชั้นที่ 1 พื้นชั้นล่างเป็นคอนกรีตขัดมัน ประตูหน้าเป็นบานเฟี้ยมแผ่นไม้เรียบ ผนัง ส่วนใหญ่ของพื้นที่ชั้นล่างเป็นผนังไม้โดยกั้นพื้นที่ใช้สอยภายในเป็นลักษณะโปร่งมีช่องระบายลม ด้านบนของผนัง ฝ้าเพดานใช้ท้องพื้นของชั้นสอง มีบางหลังที่มีการเก็บความเรียบร้อยของฝ้าเพดานดีไม่ปิดร่องพื้นชั้นบน

พื้นที่ชั้นที่ 2 ประตูออกระเบียงเป็นบานไม้เปิดคู่ และมีช่องลมด้านบนเหนือประตูหน้า ช่องลม มีลักษณะช่องลมไม้ระแนงตลอดทั้งด้านหน้าอาคาร หน้าต่าง บานเปิดคู่ไม้ลวดลายประดับ มีการฉลุลวดลายประดับบริเวณแผงกันแดดของอาคาร แต่มีการตกแต่งที่แตกต่างกันออกไปเช่นการตีแผ่นไม้มีลักษณะโค้ง หรือตีไม้เป็นแผ่นตรง

กลุ่มเรือนที่ 2 กลุ่มเรือนที่สร้างในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 จะเป็นกลุ่มเรือนแถวที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้งานจากเรือนอยู่อาศัยมาเป็นเรือนค้าขาย

ลักษณะการใช้พื้นที่ภายในมักใช้ค้าขายร่วมกับอาคารอยู่อาศัยและมีการปรับเปลี่ยนผนังชั้นล่างโดยใช้วัสดุสมัยใหม่

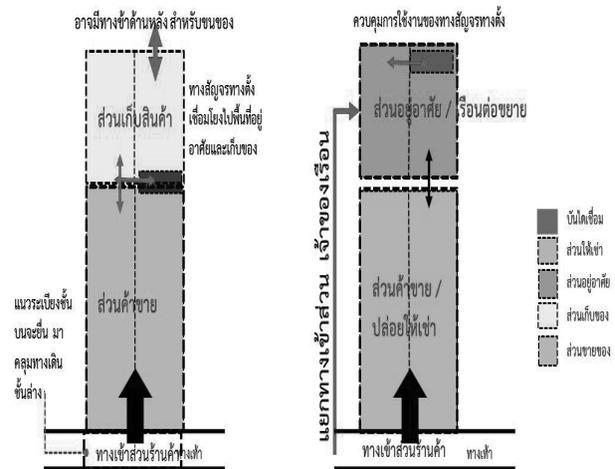
ลักษณะหลังคาของอาคาร มีลักษณะร่วมเป็นอาคารทรงจั่ว และส่วนต่อขยายเป็นหลังคาทรงจั่วมาต่อชนโดยใช้รางน้ำสังกะสี เป็นตัวเชื่อม วัสดุมุงมีทั้งวัสดุที่เป็นกระเบื้องและสังกะสีและลักษณะอาคารมักเชื่อมกับอาคารอยู่อาศัยเดิม เน้นกลุ่มคนที่มาเช่า หรือเปิดค้าขายเพิ่มเติม แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของการอยู่อาศัยในช่วงเวลาในปี 2500 เป็นต้นมาซึ่งเป็นช่วงเวลาร้านค้าเกิดขึ้นมากมาย

ลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มเรือนที่ 2

หลังปี พ.ศ. 2500 ลักษณะการใช้วัสดุมีการใช้วัสดุสมัยใหม่โดย ชั้นที่ 1 ประกอบด้วย ประตูหน้า มีทั้งส่วนที่ใช้ประตูบานเฟี้ยมและประตูเหล็กยึด ผนัง ส่วนใหญ่เป็นปูน ฝ้าเพดานใช้ฝ้าแผ่นเรียบ เพื่อปิดพื้นชั้นบน และ ชั้นที่ 2 ประตูออกระเบียงเป็นบานไม้เปิดคู่ และมีช่องลมช่องแสง ด้านบนเหนือประตูหน้า ช่องลม มีลักษณะช่องลมระแนงไม้ตลอดทั้งด้านหน้าของอาคาร ระเบียง มีอาคารในยุคหลังที่มีการตีระแนงกันขโมย

บริเวณระเบียง หน้าต่าง บานเปิดคู่ไม้ ลูกฟักไม้ มีช่องแสงด้านบน ไม่มีลวดลายและแผงกันแดด แต่จะเป็นกลุ่มเรือนที่นิยมฉลุลวดลายบริเวณค้ำยันของเรือน

รูปแบบความสัมพันธ์การจัดพื้นที่ใช้สอยเรือนกลุ่มที่ 2 ลักษณะการเข้าถึงตัวเรือนมีทางเข้ามามากกว่า 1 ทาง นอกจากทางด้านหน้า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเรือนที่พัฒนามาจากเรือนอยู่อาศัย และพื้นที่ส่วนชั้นล่างเป็นพื้นที่ปล่อยเช่าเพื่อขายของ ส่วนพื้นที่อยู่อาศัยด้านบนเป็นการอยู่อาศัยของเจ้าของเรือนเอง (ภาพที่ 5)

ผังการเชื่อมโยงรูปแบบเรือนแบบที่ 1

- ลักษณะกิจกรรมภายในมักเป็นการขายสินค้า
อุปโภค บริโภค

ผังการเชื่อมโยงรูปแบบเรือนแบบที่ 2

- ลักษณะกิจกรรมภายในมักเป็นงานบริการที่ไม่ต้องเก็บสินค้ามากนัก

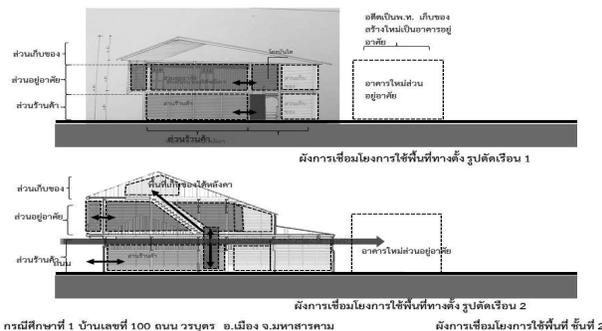
ภาพที่ 5 แสดงลักษณะการเชื่อมโยงพื้นที่ของเรือนแถวไม้แบบที่ 2 (เรือนที่สร้างหลังปี พ.ศ.2500)

ลักษณะเด่นเรือนแถวไม้ ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม

รูปแบบเรือนแถวไม้ ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม มีวิสาหกรรมการก่อสร้างที่เป็นลักษณะสำคัญสะท้อนให้เห็นความชาญฉลาดของช่างในยุคหนึ่งๆ ได้แก่ การแก้ปัญหาความร้อนและการระบายอากาศของเรือนที่มีหน้าแคบ และช่วงยาว โดยเรือนร้านค้าในมหาสารคามแบบกลุ่มที่ 1 มีการใช้ลักษณะการระบายอากาศที่ต่อเนื่อง ช่วยในด้านการไหลเวียนของอากาศไม่ทำให้พื้นที่ภายในอับลมโดยใช้ลักษณะการกั้นพื้นที่ภายในแบบกึ่งโปร่ง และมีช่องลมไม้ ตั้งแต่หน้าอาคารไปทุกส่วนของอาคาร (ภาพที่ 6 และ 7) และการใช้การผลัดกระยะในส่วนทางเดินใต้เรือนลักษณะเดียวกับอาเขต (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 6 ตัวอย่างการกั้นพื้นที่ภายในเรือนสุริยนตพาณิย์
(บ้านเลขที่ 1302 ถ.นครสวรรค์ จ.มหาสารคาม)

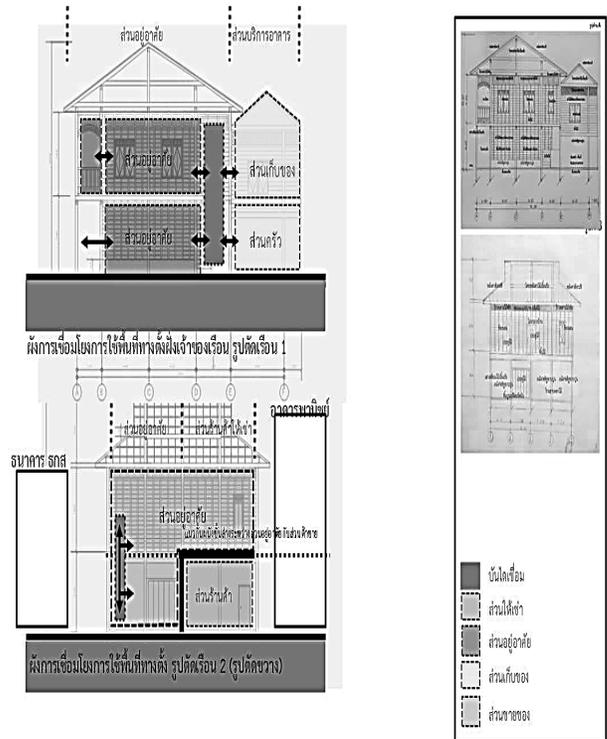

ภาพที่ 7 แสดงตัวอย่างการใช้พื้นที่ภายในของเรือน
(บ้านเลขที่ 1302 ถ.นครสวรรค์ จ.มหาสารคาม)

ภาพที่ 8 แสดงทางเดินชั้นล่างของเรือนศิริมงคล
(บ้านเลขที่ 606 ถ.นครสวรรค์ จ.มหาสารคาม)

การปรับตัวในการแก้ปัญหาการใช้งานภายในเรือนกับผู้เช่า โดยการแบ่งสัดส่วนเรือน ตัวอย่างเช่น กรณีบ้านเลขที่ 606 มีการกั้นสัดส่วนเรือนอยู่อาศัยกับพื้นที่ให้เช่าในปัจจุบัน โดยการกั้นส่วนใช้งานอาคารส่วนอยู่อาศัย อยู่แนวเดียวกับบันไดหลักอาคาร (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 แสดงรูปตัดการแบ่งกลุ่มพื้นที่เรือนเพื่อแยกส่วน
ระหว่างผู้เช่าและเจ้าของเรือน

การปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยจากเรือนอยู่อาศัย เป็นเรือนค้าขายซึ่งมีลักษณะให้เช่าหน้าร้านเพื่อการค้าขาย โดยเป็นอาคารสร้างหลังปี พ.ศ.2500 ลักษณะการใช้พื้นที่เรือน มีการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกให้สามารถเข้าใช้ ส่วนหน้าของอาคารในการค้าขายได้ ส่วนพื้นที่การใช้งานชั้นบนของอาคารจะเป็นลักษณะใช้ทางเข้าแยกต่างหาก เพื่อแยกการใช้งานระหว่างส่วนค้าขายซึ่งเป็นพื้นที่ให้เช่ากับส่วนอยู่อาศัยซึ่งเป็นของเจ้าของเรือน

บทสรุปและอภิปรายผล

ในการศึกษาทำวิจัยรูปแบบเรือนค้าขายไม้ในจังหวัดมหาสารคาม เป็นการบันทึก และเก็บข้อมูลในรูปแบบของเอกสาร ทั้งรูปแบบการใช้พื้นที่ภายใน แบบอาคารและหุ่นจำลอง ซึ่งนับวันเรือนไม้เก่าที่อยู่ในพื้นที่ สูญหายลงไปเรื่อยๆ จึงเป็นประโยชน์ในการเข้าไปศึกษาในพื้นที่จริง บันทึกช่วงเวลาที่สามารถึงถึงพัฒนาการของเรือนไม้ในช่วงเวลาหนึ่ง (พ.ศ. 2476-2510) เห็นรูปแบบการใช้พื้นที่ของเรือนที่ปรับเปลี่ยนไปตามเศรษฐกิจและการค้าที่เกิดขึ้นในเมืองมหาสารคาม และในการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลของนิสิตสาขาสถาปัตยกรรมภายในตลอดที่ผ่านมานอกจากเป็นการเรียนรู้ในรายวิชาโดยผ่านพื้นที่ภาคสนามจริงแล้ว ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อัน

ดีระหว่างสถาบันการศึกษา กับชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งเป็นจุดกระตุ้นให้ทางเจ้าของเรือนเห็นถึงคุณค่าของเรือนตนเองและสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการส่งต่อภูมิปัญญาในเชิงช่างไว้ให้ลูกหลานได้รับทราบ และไปปรับใช้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

สาเหตุสำคัญในการเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเรือนที่ทำมาจากวัสดุไม้ ได้แก่ ความผุพังของวัสดุ และการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยให้สอดคล้องกับความต้องการปัจจุบัน ในการส่งเสริมการอนุรักษ์เรือนร้านค้าที่ทำด้วยไม้ ต้องทำความเข้าใจถึงรูปแบบและลักษณะเฉพาะของเรือนที่เกิดขึ้น และสร้างแนวทางในการปรับใช้พื้นที่อยู่อาศัยในเรือนให้เหมาะสมกับกิจกรรมใหม่ รวมถึงการปลูกจิตสำนึกความหวงแหนของ

เจ้าของเรือน โดยต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจต่อไปได้

กิตติกรรมประกาศ

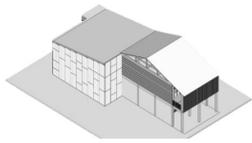
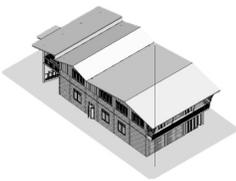
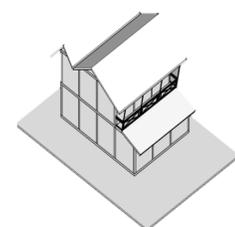
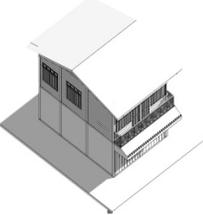
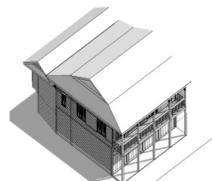
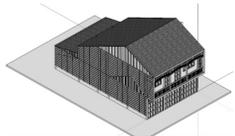
ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามในการสนับสนุนงบประมาณ อาจารย์ทวีศิลป์ สีบัวผัน, อาจารย์วิวัฒน์ วอทอง, อาจารย์ทม เกตุวงษา, อาจารย์อมฤต หมวดทอง อาจารย์สันทนา ภิรมย์เกียรติ และคณาจารย์ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ชาวชุมชนและท่านเจ้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล และนิสิตสาขาสถาปัตยกรรมภายใน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ภาพที่ 10 แสดงตัวอย่างองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ (เรือนค้าขายไม้) ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม

ตารางที่ 2 ตัวอย่างเรือนในการเก็บข้อมูล เรือนแถวไม้(เรือนค้าขาย) จ.มหาสารคาม

กรณีศึกษาที่	รูปแบบอาคาร	กรณีศึกษาที่	รูปแบบอาคาร
1. เรือนเลขที่ 100 ถนนบูรบุตร จ.มหาสารคาม		2. เรือนเลขที่ 620 ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม (บริเวณโฮง เจ้าเมืองหลังที่ 2)	
3. เรือนเลขที่ 507 บริเวณตรง ข้ามโฮงเจ้าเมืองหลังที่ 2 จ.มหาสารคาม		4. บ้านนายมหนู ศรีสารคาม เรือนเลขที่ 556/1 ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม	
5. บ้านส้มตำทองดีเรือนเลขที่ 14/42 ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม		6. บ้านศิริมงคลเรือนเลขที่ 606 ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม	
7. สุริยันต์พาณิชย์เรือนเลขที่ 1032 ถนนนครสวรรค์ จ.มหาสารคาม			

เอกสารอ้างอิง

- เติม วิภาคย์พจนกิจ. (2557). *ประวัติศาสตร์อีสาน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ และสมบัติ ชูชัยยะ. (2537). *ประวัติศาสตร์การขยายตัวชุมชนเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม*. งานทอดกฐินพระราชทาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ วัดมหาชัย อำเภอเมือง มหาสารคาม วันที่ 12 พฤศจิกายน 2537. 98-119. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- อมฤต หมวดทอง, สกลชัย บุญปัญญา, รังสิริห์ ดันสุชี, กฤษณู ฝโลปกรณ์, วิชานถ ทิวะสิงห์, ภูมจานนท์ เจริญรัตน์และคณะ. (2551). *แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาตึกดิน ถนนนครสวรรค์จังหวัดมหาสารคาม*. โครงการบริการวิชาการสู่ชุมชนงบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2551. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประภาส ดอนอ่อนสา. (2555). *โครงการออกแบบฟื้นฟูย่านเมืองเก่ามหาสารคาม เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้จังหวัดมหาสารคาม*, วิทยานิพนธ์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิพิธภัณฑ์เมืองมหาสารคาม เทศบาลเมืองมหาสารคาม. (2552). *สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เมืองมหาสารคาม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.